

מימד העצירה בשנת השמיטה אביב קריג

כִּי תֵבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשַׁבְתָּה הָאָרֶץ שַׁבָּת לָהּ:

פפרשת בהר מתחילה עם מצוות השמיטה ומחדשת לנו שלא רק בני האדם יכולים וצריכים לצאת לשבת, אלא שגם הקרקע. להבנתי, לא בכדי המקרא מדגיש לנו שהארץ שובתת מצד עצמה שבת לה' ולא רק בעקבות השחרור הזמני שלה מהאדם, ששמטה ונטשה. קביעה זו מבליטה על דרך הניגוד, כי במהלך שש שנות העשייה הארץ עובדת (את עבודת ה' אם תרצו) גם מצד עצמה ולא רק בגלל שהאדם עובד אותה. כמובן, שהפעולה או אי הפעולה המתרחשות במישור הגשמי הן של האדם בלבד, אך מבחינה פנימית, האדמה היא בריאה מובחנת, עם תפקיד ועבודה רוחנית משל עצמה.

בפרק הראשון של ספר בראשית, ה' בורא את כל העולם בדיבור, מתחיל בשמיים והארץ ומסיים באדם. לבסוף, מוציא את עצמו לשבת כנגד כל המלאכה שעשה. בהמשך, בפרק ב', ה' מופיע את האדם לפני יתר הבריות ויוצר אותו מתוך האדמה ומכניס לתוכו נשמה, מחבר חומר ורוח יחדיו. הפעם, מסופר על אקט בריאה חד פעמית של הארץ והשמיים ולאחר מכן ה' משתמש הפעם בכוח היצירה הדומה לבריאה, המושתת על החיבור של אדמה ורוח, ארץ ושמיים. כאשר ה' בורא את האדם בצלמו הוא מחיה סוג ייחודי של בריאה שמופיעה את מהות היצירה האלוהית בתוך עולמו. בהתאם לכך, גם היצירה האנושית היא למעשה פעולה משותפת של האדם והאדמה - הצד המעצב והצד המתעצב. מכאן, שכאשר אין אדם עולם, חסר חלק בתמונה; יש קיום אך אין יצירה/בריאה ולכן גם אין שבת - לא לאדם ולא לארץ. בהתאם לכך, א"י מקבלת שבתון רק זמן מה לאחר הכניסה של בני ישראל אליה (כִּי תֵבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ), הרי לפני כן אינה שותפה ליצירה ולכן השבת אינה חלה עליה.

מאחר והשבת היא הפסקה זמנית של היצירה, ניתן ללמוד הרבה על תפיסת היצירה ביהדות דרך המושג 'מלאכת מחשבת', שמגדיר את המלאכה האסורה בשבת מן התורה. על מנת שמלאכה תחשב מלאכת מחשבת עלייה קודם כל להיעשות עם כוונה/רצון, שהיא תכונה ייחודית לאדם ולה'. מתווספים לקריטריון זה עוד מספר תנאים שעליהם לא נאריך כאן, אך כן אציין שתנאי נוסף הוא שהיצירה תהיה בת קיימא, במובן שיש לה קיום מתמשך. ממצא מעניין נוסף הוא שבכל מלאכת מחשבת

פיזי בחומר, למעט מלאכת 'הוצאה מרשות לרשות', שהיא מלאכה חריגה בנוף ולא רק מהסיבה הזו. אפשר לראות עקרון זה גם על דרך השלילה - למשל, טבילת כלים בשבת הינה פעולה שאין לה קיום במישור החומרי (החומר עצמו לא משתנה) ולכן מותר בעיקרון לטבול כלי בשבת (למרות שבפועל מבחינה הלכתית יש הנוהגים להחמיר מחשש למראית העין אך לא בגלל שהמעשה בעייתי כשלעצמו). מכאן אנו למדים שעצם היצירה, לפחות בהקשר כאן, היא קביעת חיבור בר קיימא בין רוח וחומר ע"י הגשמת הרצון האנושי דרך שינוי פיזי בקיום הטבעי.

אם נלך עוד צעד קדימה נוכל לטעון, כי במובן מסויים היצירה היא בעצמה המטרה אותה אנחנו (האדם) צריכים לשאוף להשיג בעולם. היצירה, אם כן, הינה תהליך דינמי ואינסופי של הפקת חיבורים בין שמיים וארץ, בין רוח וחומר. היות ואין יעד מוחלט וסופי בו היצירה פוסקת, היא מטבעה לא יודעת סוף. אך מאחר והאדם יודע להעניק משמעות לדברים רק על רקע ניגוד או היעדר, יכולה היצירה לקבל משמעות רק כשאנחנו באופן יזום 'מסיימים' אותה על ידי עצירתה לפרק זמן מסוים - אחת לשבע, לפי היהדות. בעת הפסקת היצירה, מתקיימים מספר תהליכים חשובים, שעל שניים מהם נשים דגש. בראשונה, יש לנו ההזדמנות לחוות את האדמה שלא דרך התפקיד הפונקציונאלי שהיא ממלאת בקשר, לראות את הצד השלם שיש בה מצד עצמה ולא רק כמשאב או חומר גלם לעשייה. שנית, בעת הפסקת היצירה, כל צד יכול להיטען מחדש במתנות שהוא מביא לקשר. האדמה מתחדשת ומתחזקת מצד הקיומיות שבה והאדם מחדד את הרצון ומזכך את הכוונות שלו - מה נזרע בשנה הבאה?

נוטה אני להאמין שההכרה בצורך של האדמה בהתחדשות כבר קיבלה בתקופה שלנו מעמד של מוסכמה ציבורית ברמה הרעיונית, אך מתקשה לבוא לידי ביטוי בשטח בגלל סיבות רבות מספור, שאין כאן המקום להתחיל לפרוט אותן. הפער הרעיוני המרכזי שאני מזהה הוא דווקא במישור השני - זיכור רצון האדם. ברמת הפרט, כנראה שעוד נוכל להסכים שראוי שכל איש ואישה ינצלו את זמן אי-היצירה שלהם לבחינת הערכים שמובילים אותם ויחדדו את החזון והמטרות שלהם, אך במישור הציבורי השאלה הזו נהיית יותר מורכבת. אנסה לטעון כי האתגר האמיתי של הדור שלנו הוא ברתיעה של אי היצירה של האדם והאדמה במהלך השמיטה לטובת בירור הרצונות הציבוריים של האדם - כלומר של החברה הישראלית שמשתתפת בשמיטה.

אפשר לנסות להסביר את הצורך בבירור הרצון הציבורי העדכני דרך פירוש נוסף לשאלה- מה עניין שמיטה אצל הר סיני. במעמד הר סיני קיבלנו את תורת ישראל שמלמדת אותנו איך יוצרים חיבורי רוח-חומר איכותיים מרמת הפרט ועד רמת האומה. לפי גישה זו, התורה מהווה מדריך אלמותי המלמד אותנו איך נכון ליצור, ועל האדם להבין דרכה מהו הרצון המתוקן בכל פרק זמן לפי גודלו- עבור הפרט פעם בשבוע ועבור האומה פעם בשבע שנים. לכן, עם תחילת הפרשה יש דגש דווקא על מצוות השמיטה שהיא ה-כלי שיכול לעזור לנו לברר את הרצון הציבורי הרלוונטי לאותו מחזור של שבע שנים. כִּי תֵבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ - משמע, אחרי שתסיימו לכבוש אותה ולהתמקם בנחלות, בלי להתמהמה, לצאת לשנת שמיטה. רק כאשר החברה הישראלית תתנתק לשנה מהקרקע ומהקיום השגרתי שלה נוכל לברר מהם החיבורים שאנו כציבור מעוניינים להוציא לפועל בשנים הקרובות או בשפה שדוברה כאן - איזו יצירה משותפת עם ישראל מתכנן להוציא לפועל עם ארץ ישראל.

בתקופתנו, החזון שהוביל את הציונות בתחילת דרכה התפתח במידה רבה מתוך, ואולי אפילו בעזרת, הניתוק הממושך של עם ישראל מהקרקע במהלך הגלות. חזון זה אף הצליח לתמוך ביצירה הישראלית למשך מספר בודד של מחזורי שמיטה לאחר קום המדינה. באופן טבעי, הלך והפך החזון להיות פחות רלוונטי ככל שהמשכנו לאחוז בקרקע ללא שמיטה, לאור השגתם של חלק מיעדי החזון הראשוני ומהשתנותם של האתגרים ורוח התקופה. עם הזמן, ככל שדעך החזון הציבורי, נעשה ניסיון, הנוגד את הטבע הישראלי, לשם דגש עודף על קיום ישראלי סובלני ללא יצירה ציבורית משותפת של חלקי העם עם הקרקע. הקריאה הציבורית, שאנו שומעים בכל רגע של ניסיון לכוון אחדות, היא בקשה לשמור על מה שקיים, אך ללא הועיל. הבעיה בדרישה זו היא, שעבורנו הישראלים, החיבור בין רוח לחומר הינו חלק בלתי נפרד מהקיום האישי והלאומי שלנו וכשאין אנו מממשים אותו אנחנו מתנגדים לעצם הקיום שלנו. למעשה, הדרישה לשמור על המדינה או על החברה כפי שהיא מנוגדת גם למציאות החומרית שבהכרח אינה יכולה להישאר סטטית לאורך זמן. על כן, השאלה הרלוונטית אינה איך אנו יכולים לשמור על המדינה ועל החברה שלנו אלא לאן אנו הציבור מעוניינים לקדם אותן. מסתמן כי הניתוק הזמני שלנו מהקרקע במסגרת השמיטה הינו הכלי בו אנו כעם נוכל להתחבר שוב לרוח, לברר את הרצון הציבורי שלנו ולחדש את מעגל היצירה האינסופי של עם ישראל וארץ ישראל כל פעם בהסתכלות של השבע השנים הבאות.

"קראתי פעם לציונות אידיאל אין סופי, ואני מאמין באמת כי גם לאחר השגת ארצנו, ארץ ישראל לא תחדל מלהיות אידיאל. כי בציונות כפי שאני מבין אותה, כלולה לא רק השאיפה לכברת ארץ מובטחת כחוק בשביל עמנו האומלל, אלא גם השאיפה לשלמות מוסרית ורוחנית."

בנימין זאב הרצל

